

Gerő Márton – Sik Endre

„Már nyomni sem kell” – a morális pánikgomb és a 2022. évi választás¹⁹

Be van fejezve a nagy mű, igen.
A gép forog, az alkotó pihen*.
Évmilliókig eljár tengelyén,
Míg egy kerékfogát ujítani kell.

(Madách: *Az ember tragédiája*)

*Szerzői helyesbítés: nem pihen

Bevezetés

Ebben a tanulmányban arra törekszünk, hogy bemutassuk, miként járulhatott hozzá a morális pánikgomb (MPG)²⁰ a Fidesz nagyarányú választási győzelméhez 2022-ben. Ugyanakkor elemzésünk nem választásszociológiai elemzés, hiszen nem azt tűzzük ki célul, hogy a választói csoportok a 2022-es országgyűlési választáson hozott döntése mögött álló tényezőket tárjuk fel, hanem azt a folyamatot mutatjuk be, amelyben a Fidesz választási blokkja „elkészült” (erről lásd Szabó 2015 és Szabó jelen kötetben). Adataink 2017 és 2021 között felvett kérdőíves vizsgálatokból származnak, így elemzésünk is 2021-ig tart. Azt állítjuk ugyanakkor, hogy a 2020-as évek végére már létrejött a Fidesz-világ, vagyis egy választói csoport, amely a 2022-es választások során, a kormánypárti propaganda, szinte az aktuális kampánytémáktól és üzenetektől függetlenül történő, mozgósítása által, biztosítani tudta a győzelemhez szükséges létszámú szavazót.

2022-re a Fidesz évtizedes kormányzása két jelentős, szociológiai értelemben vett strukturális változást hozott létre a magyar választási rendszerben. Egyrészt szinte végletesen polarizálta a magyar társadalmat, másrészt megnehezítette a társadalmi csoportok közötti kommunikációt. Az évtized végére a legtöbb fontos kérdés megítélésében, legyen az a bevándorlás, korrupció, a politikai szereplők megítélése, a politikai intézményekbe vetett bizalom, vagy a jövőről alkotott elképzelés elsősorban a politikai szimpátia határozza meg az állampolgárok véleményét (Gerő – Mikola 2020; Janky 2020, Kmetty 2018; Susánszky et al. 2021).

A morális pánikgomb az autokrata/populista kormányokra jellemző kormányzási technológia, amelynek egyik célja a szavazótábor növelése/egyben tartása, oly módon, hogy a fenyegetettség érzése, és az ezt segítő ellenség(ek) és ügyek folyamatosan jelen legyenek a közbeszédben. Ennek hatására nő a társadalom polarizáltsága és ellehetetlenül a társadalmi csoportok közötti kommunikáció, ami növeli a szó szoros és átvitt értelmében is létező „hallgatóság” kiszolgáltatottságát (Gerő–Szabó 2017). A morális pánik folyamatos fenntartása egy olyan választói csoport létrehozását és „karbantartását” is elősegíti, amelynek alapja a lojalitás és a vezetővel való identifikáció. Létrejön a Fidesz-világ, ami egy olyan társadalmi hátterét tekintve amorf, ám politikai viselkedését tekintve homogén vá-

¹⁹ A tanulmány elkészítését támogatta a BRIDGES projekt www.bridges-migration.eu, EU2020 Horizon research and innovation program (no.101004564) és az Civil társadalom, ellenségek képek, redistribúció: A strukturális tényezők és a politikai cselekvés összjátékának szerepe a demokrácia leépülésének folyamatában (NKFIH-134768) pályázata.²⁰ A morális pánikgomb „történelméről” lásd Sik, 2016, Barlai – Sik, 2017; Lázár – Sik, 2019, Gerő – Sik, 2020

lasztói tömb, amelynek tagjai politikai identitásukban és viselkedésükben elsősorban – ha nem kizárólagosan – a táborhoz tartozás szempontjait érvényesítik. Ebben a tanulmányban azt igazoljuk, hogy 2017 és 2021 között kialakult és megerősödött a Fidesz-világ, ami a Fidesz hatalmon maradásának legfontosabb eleme.

A morális pánikgomb és következményei

Az MPG a morális pánik-konceptión (Cohen 2011 [1972]) alapszik. Cohen szerint a morális pánik során egy valamiféle valóságmaggal rendelkező eseményt úgy torzít el és nagyít fel a média, hogy az eredeti, rendszerint egyszeri eseményt eltúlozza, általános tendenciaként kezeli és a többségi társadalom számára olyan módon tálalja, hogy úgy érezzék, az az ő világuk létét fenyegeti. Természetesen ehhez bűnbakokat is kell társítani, akik rendszerint alacsony/bizonytalan státuszú csoportok (például munkások, menekültek, különböző etnikai vagy/és felekezeti kisebbségek). Ezeket a csoportokat lényegében a többségi társadalom ellenségeként, tárgyiasító, dehumanizáló, kifejezetten erős negatív érzelmeket keltő kifejezésekkel írják le a morális pánik „gyártói”, a „morális vállalkozók”. A morális pánik lehet spontán, alulról szerveződő, de lehet ún. elit-vezérelt is, amikor a politikai, gazdasági, stb. elit tagjai ideológiai okokból vagy materiális és/vagy hatalmi érdekeiket tartva szem előtt idéznek elő morális pánikot (Goode–Ben-Yehuda 1994)

Az MPG abban különbözik a klasszikus elit-vezérelt morális pániktól, hogy az általa generált pánik hosszú ideig és folyamatosan fennáll, illetve bármikor mozgásba hozható. Ez azt is jelenti, hogy az MPG sokszor nem egyes, különálló epizódokat jelent, hanem egymással átfedő, gondosan egybefűzött morális pánik-hullámokban testesül meg. Ez azonban nem csak időbeli értelemben fűzi egybe a morális pánik hullámain, hanem azokon keresztül valamifajta kognitív térképet is felrajzol, amelyben a problémák és felelősök stabil, ámde rugalmasan bővíthető hálózatba rendeződnek. A morális pánik-gomb működtetésének feltétele

- a kormánypárti médiatúlsúly kialakítása és folyamatos „karbantartása” (Polyák 2019),
- kampányok sorozata, amelyekben a kormányzat előszeretettel alkalmaz közvetlen kommunikációt az állampolgárok és a kormány között (ld. miniszterelnöki levelek és nemzeti konzultációk, referendumok).
- A kommunikációban domináló, a „kisemberek” világának összedőlésével fenyegető veszélyek nem, mint megoldandó problémák, hanem olyan szörnyűségeknek szerepelnek, amelyeknek felelősei a politikai közösség ellenségeivé válnak. (ld. Gerő et al. 2017)

Az MPG beindításának motivációja az lehetett, hogy a 2014-es választások után a Fidesz népszerűsége hirtelen bezuhant (Sik 2016). Az MPG beindítása után a népszerűsége helyreállt, sőt még növekedett is, az idegenellenesség egyébként is magas mértéke pedig tovább növekedett, és lényegében függetlenné vált a társadalmi háttér tényezőitől (Messing–Bernát, 2016, Messing–Ságvári, 2018).

²¹ Remek példa a morális pánikkeltésre minden olyan jelenség, amely a „normális” emberek mindennapjait megzavarhatja, mint például az iskolai agresszió és a „tanárverés”, a gyerekek nemi átalakítása, a bűnözők és arra érdemtelen romák „ingyenpénzhez” juttatása – ugye ismerős?

A korábbi MPG tanulmányok elsősorban arra fókuszáltak, hogy bemutassák az MPG narratíváinak működését (Bognár et al. 2018; Sik–Simonovits 2019, Bognár et al. 2022), illetve a közvélemény, a politikai és média-diskurzus polarizációját elemezték (Bernáth–Messing 2015; Janky 2020; Susánszky et al. 2021).

Mások azt vizsgálták, hogyan hat a pártpolitika a média-diskurzusokra. Boda és mtsai (2015) már a 2010-es évek elejét vizsgálva bemutatták, hogy a büntető-populizmus diskurzusának megjelenése²² is elsősorban a politikai szereplők számlájára írható, de a 2015-ös menekültválságot vizsgáló kutatások is igazolták a médiatér megosztottságát: a kormánypárt által ellenőrzött médiumok egyértelműen átvették a kormányzati kommunikáció szóhasználatát és a bevándorlás kormányzati keretezését. Így, míg a kormányközeli médiumok az egyértelműen negatív migráns vagy bevándorló, addig a „kormánytávoli” médiumok a menekült kifejezés részesítik előnyben, amikor a 2015-óta a Közel-Keletről érkező bevándorlókról van szó (Benczes–Ságyári 2022). Ehhez hasonlóan, míg a kormányközeli média előszeretettel használja a kormányzat szekuritizációs keretezését, addig a „kormánytávoli” források esetében nagyobb eséllyel jelennek meg a humanitárius vagy emberi jogi keretek (Bernáth–Messing 2015).

Noha a menekültügy csak egy a lehetséges pánikkeltésre alkalmas témák közül, jelentőségét az adja, hogy az MPG-t ezzel a témával indította a kormányzat 2015-ben. Azóta más témák, és a bevándorlók mellett más szereplők, is felbukkannak a kampányokban, így a nemzeti szuverenitást veszélyeztető külföldi befolyás és az ezek mögött álló szereplők (lásd az Európai Unió és Soros György megjelenését fő ellenségként, (Gerő – Sik 2020; Kalmar, 2020), ám a migrációs fenyegetés témája „örökzöld”.

Az MPG nyomogatásának egyik nyilvánvaló következménye a politikai polarizáció növekedése, aminek jó indikátora a demokráciával való elégedettség alakulása. A demokráciával való elégedettség azt is jól jelzi, hogy a választók miképpen viszonyulnak a kormányhoz, illetve annak politikai teljesítményéhez. Janky (2020) szerint olyan ügyekben is polarizált a szavazótáborok véleménye, amelyek hangsúlyosan jelennek meg a politikai kommunikációban, mint például a korrupció vagy a külföldi szervezetek, továbbá a civil szereplők külföldi finanszírozásának a kérdése.

Susánszky és mtsai (2021) azt találták, hogy az European Social Survey-ben résztvevő országok között Magyarországon a polarizáció mértéke mindig nagy volt, másrészt azt, hogy a polarizáltság mértéke 2008 óta lényegében folyamatosan növekszik. A szerzők azonban úgy vélik, hogy nem egyszerűen arról van szó, hogy a demokrácia minőségének megítélése változik politikai hovatartozástól függően, hanem annak jelentéstartalma is más az egyes szavazótáborokban.

Janky (2020) azt is vizsgálta, hogyan hat a média keretezése az emberek véleményére, azaz mi történik, ha a menekültüggyel kapcsolatos kérdésre való válaszolás előtt negatív vagy pozitív információval táplálják válaszolókat. Eredményei szerint a negatív keretezés erősen hat a kormánypárti és a radikális jobboldali szavazókra és gyengébben a centrista szavazókra, míg a baloldali-ellenzéki szavazók nagyobb eséllyel állnak ellent ennek, továbbá a baloldali és kormánypárti szavazók véleménye között jelentős különbség mutatkozott a civil szervezetek külföldi finanszírozásának kérdésében is.

²² A szerzők büntető populizmusnak nevezik, amikor a büntetési tételek szigorításának közpolitikája elsősorban népszerűségi okok miatt kerül terítékre. (lásd Boda és mtsai 2015:872)

Az ezzel összefüggő, közelmúltbeli vizsgálatok alátámasztják, hogy nem csupán elszigetelt ellenségképekről vagy morálistáncok-hullámokról van szó, hanem az egyes ellenségképek és veszélyek egymást erősítik. Sik és mtsai (2022) a migrációs diskurzust vizsgálva azt találták, hogy a különböző hazai és nemzetközi szereplők (pl. „Brüsszel”, Gyurcsány vagy Merkel) negatív keretben történő említésének esélyét nem csak az növeli, ha az adott cikk a kormánypárti médiában jelenik meg, hanem ezt a hatást felerősíti, ha Soros neve is előfordul a cikkben, továbbá, ha egy cikk a kormányközeli médiában jelenik meg, akkor a migráns kifejezés előfordulásának esélye a cikk címében az átlag közel kétszerese, ugyanakkor a „kormánytávoli” médiában a menekült kifejezés előfordulási esélye majdnem 2,5-szerese az átlagnak.

A fentiek alapján úgy tűnik, érdemes közelebbről is szemügyre venni, hogy a veszélyekre és felelősökre épített kormányzati kommunikáció hogyan jelenik meg az egyes szavazói csoportokban. Amennyiben az MPG működési logikájából indulunk ki, azt kell tapasztalnunk, hogy

1. Az MPG keretezésére erősen rezonálnak a Fidesz szavazók, azaz nagy (és esetleg egyre nagyobb) mértékben befolyásolja a Fidesz-világba tartozás esélyét az MPG által preferált válaszokkal való egyetértés.
2. Növekszik a polarizáció a Fideszes és ellenzéki csoportok között az MPG-vel összefüggő kérdésekben.
3. A társadalmi háttér hatása a politikai hovatartozás meghatározásában egyre kisebb szerepet tölt be.

Ez azt is jelenti, hogy egyre jobban működik az MPG, a tényleges üzeneteknek egyre kisebb a jelentősége, az erősödő 'Mi-tudat', a táborba tartozás identitásképző ereje, bármit könnyen elfogadhat, ami működésbe hozza az ellenségképzés és egzisztenciális veszélyérzet által beindított kognitív mechanizmusokat (v.ö. akolmeleg).

Adatok és módszerek

Az elemzéshez a Társadalomtudományi Kutatóközpontban készült, négy adatbázist használtunk fel (Kovács et al 2017, 2018 2021; Szabó et al, 2021). A négy adatfelvétellel 2017 és 2021 között az első és az utolsó két évben került sor, az elemszám 11450 fő volt, akik a 18 évesnél idősebb népességet reprezentálják.

Az elemzésben binomiális regresszióelemzés segítségével azt vizsgáljuk, hogy az MPG keretezéséhez köthető változókkal való egyetértés vagy annak hiánya milyen erősen befolyásolja az adott választói csoporthoz való tartozás valószínűségét. A modellek függő változóit a „Melyik pártra szavazna, ha most vasárnap lennének a választások?” kérdésre adott válaszokból kiindulva képeztük. Feltételezésünk tesztelése szempontjából egy háromszatú megközelítés látszott a legalkalmasabbnak: a Fidesz-világ szavazói, és az ő feltételezett viselkedésük két „kontrollcsoportja”, a baloldali-liberális ellenzék szavazói, és azok, akik nem választottak pártot, netán el sem mennének szavazni (1. táblázat).

1. táblázat. A Fidesz–KDNP, baloldali-liberális ellenzéki szavazók és pártot nem választók aránya, 2017-2021, a felnőtt népesség %-ban

	2017	2018	2020	2021
Fidesz–KDNP	28	29	34	33
Baloldali-liberális ellenzék	23	15	22	21
Párt nélküliek	38	48	36	38
N	2000	2700	1750	5000

A nem válaszolók nélkül, saját számítás

A három csoport aránya a mintában, egy évet kivéve, hasonlóan alakult: a válaszadók valamivel több, mint harmada a párt nélküli csoportba tartozik, csupán 2018-ban ér el magasabb, majdnem 50%-os arányt (1. táblázat).

A legfontosabb független változókat az MPG-re utaló diszkurzív elemek jelentik. Minden adatfelvételben szerepelt két kérdés: az egyik a válaszadó által észlelt veszélyekre vonatkozott, a másik pedig arra, hogy milyen csoportokat tart felelősnek ezekért a veszélyekért. Mind a két kérdés esetében arra kértük a válaszadókat, hogy a felsorolt válaszlehetőségek közül válasszák ki a legfontosabb hármat. A felsorolt lehetőségek némileg változtak az egyes adatfelvételekben, a modellek csak azokat tartalmazzák, amelyek minden adatfelvételben szerepeltek (2. táblázat).

2. táblázat. A négy adatfelvételben szereplő válaszlehetőségek (az MPG keretében preferált válaszok kiemelve)

Veszélyek	Felelősök
A demokrácia és jogállam leépítés Az állami szintű korrupció Az egészségügy és az oktatás állapota A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek Az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra Az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése A külföldről támogatott civil szervezetek A tömeges bevándorlás, migráció A terrorizmus	Orbán Viktor és kormányai Gyurcsány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok Soros György, A Soros alapítvány vagy az általa támogatott szervezetek, emberek A nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF Világbank) Az EU-s, brüsszeli bürokraták A liberálisok A bevándorlók és migránsok

A kontrollváltozóknak két csoportját vontuk be az elemzésbe: politikai attitűdöket, illetve szociodemográfiai változókat. A politikai attitűdök esetében két elvet követtünk: Egyrészt a változót mind a négy adatbázis tartalmazza, másrészt vigyáznunk kellett arra, hogy ne függjön össze túlságosan a politikai affiliációval, azaz, hogy ne ugyanazt mérje,

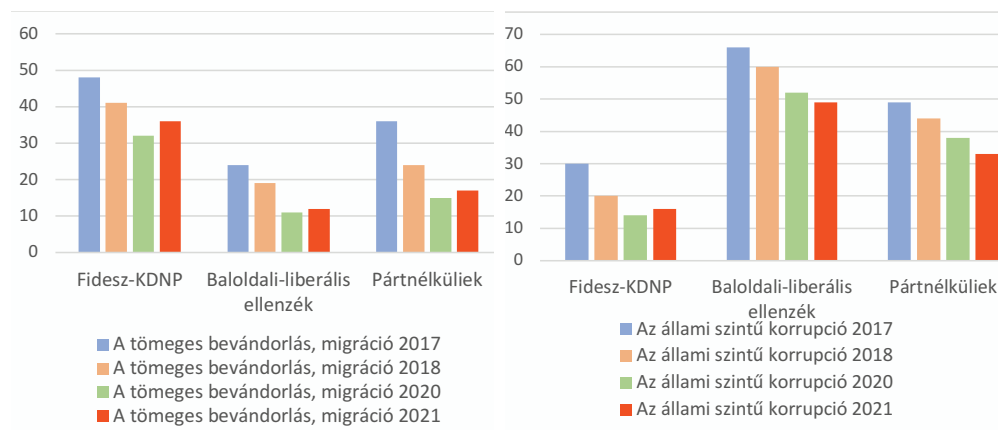
mint a függő változó. Így az elemzésben a következő változók szerepelnek: intézményi bizalom, a politikai rendszer megítélése, és a politikai érdeklődés, illetve a nem, az életkor, a településtípus, az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci helyzet (dolgozik-e vagy sem).

A polarizáció tendenciák: veszélyek és ellenségek a magyar társadalomban

A kérdőívekben szereplő válaszlehetőségek mindegyike lényeges eleme volt a politikai diskurzusnak 2017 és 2021 között (Szabó – Gerő 2022). A kérdés tehát az, hogy az egyes veszélyeket és felelősöket milyen mértékben választják a fideszes, a baloldali-liberális és a párt nélküli választók, másként megjelenik-e és növekvő mértékű-e a feltételezett polarizálódás a politikai szimpátia függvényében. Az általános következtetés triviális: mind a négy ábrán jól látható, hogy a Fidesz-pártiak és a baloldali/liberális ellenzék mástól félnek és ezek miatt másokat okolnak, miközben a politikától távolabb állók a két pólus között helyezkednek el.

Illusztrációképpen kiválasztottunk két olyan veszélyt, ami az MPG fő csapásába illeszkedik (egy konkrétabbat és egy elvontabbat): bevándorlás és szuverenitásvesztés, s ugyanilyen alapon két, az MPG-ben tabusított témát (a konkrétabb a korrupció, az elvontabb a demokráciadeficit) (1. és 2. ábra).

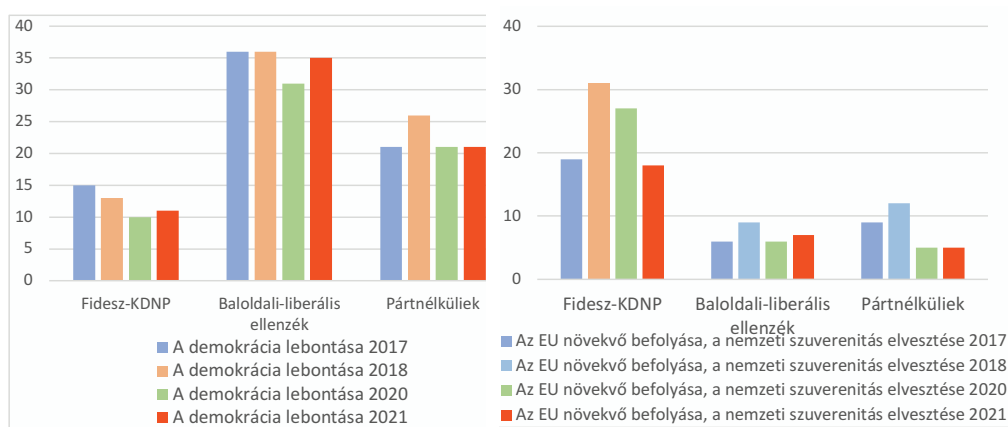
1. ábra. Egy MPG kompatibilis (bevándorlás) és inkompatibilis (állami szintű korrupció) konkrét veszélytől félők aránya 2017–2021 között (%)

A polarizáció szépen látszik az ábrákon: a fideszesek MPG kompatibilisan (és az általában csökkenő trendhez képest alig csökkenő mértékben) félnek, a baloldali-liberálisok inkompatibilisen félnek inkább. Az MPG – időleges? – hatásosságát mutatja, hogy a párt nélküliek, miközben inkább a baloldali-liberálisokhoz hasonlóan félnek, a legdurvább „migránszás” idején a fideszesekhez hasonlítottak.

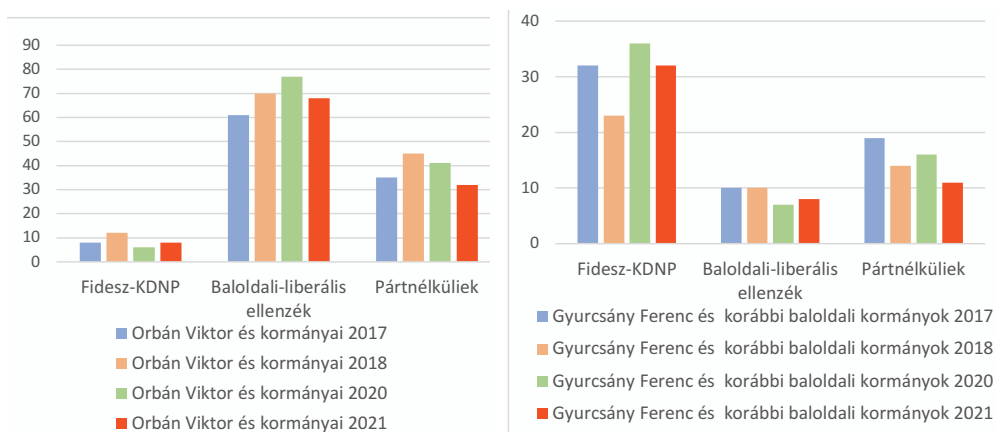
Az elvont veszélyektől való félelem is teljesen másra irányul a két csoportban (2. ábra), s a pártoktól távol állók az elvont jeleségek esetében a baloldali-liberális oldalhoz állnak közelebb. A konkrétabb jelenségekhez képest itt nem jellemző a félelem csökkenése, csupán 2018-ban nő meg kissé a „demokrácia lebontásától” való félelem a párton kívüliek körében.

2. ábra. Egy MPG kompatibilis és inkompatibilis elvont veszélytől félők aránya 2017–2021 között (%)

A felelősök esetében még egyértelműbb az MPG függő polarizáció jelenléte a kormánypárti és a baloldali-liberális szavazók körében (3. ábra). A pártonkívüliek között közepes mind az „orbánózók”, mind a „gyurcsányozók” csoportja, ami megfelel általános politikaellenes helyzetüknek.

3. ábra. A kormányközeli és a kormánytávoli szereplőket felelőssé tevők aránya 2017-2021 között (%)

Kiből lesz a fideszes, az ellenzéki és a politikamentes?

Az eddigi leíró elemzések csupán arra voltak alkalmasak, hogy az MPG hatásával kapcsolatos feltételezésünk lehetséges igazát illusztráljuk. Az igazi kérdés az, hogy – miután kiszűrjük az egyén szociológiai jellemzőinek a politikai viselkedést feltehetően befolyásoló tényezőit –, akkor a veszélyérzetek és a felelősök közötti válogatás hatása továbbra is erősen meghatározza-e az emberek pártszimpátiáját. A logisztikus regressziók eredményeit a 3 és 4. táblázat és a melléklet három táblázata mutatja. A 3. táblázatban a teljes mintára és a teljes időszakra vonatkozó együtthatókat láthatjuk, úgy, hogy az éveket is bevontuk az elemzésbe, míg a 4. táblázat az egyes évekre külön futtatott regressziós modellek eredményét tartalmazza.

3. táblázat. A pártválasztást meghatározó tényezők,
teljes minta (az MPB kompatibilis válaszlehetőségek kiemelve, N=10007)

	Fidesz-KDNP Nagelkerke =0,412	Baloldali-liberálisok Nagelkerke = 0,190	Párt nélküliek Nagelkerke = 0,192
A demokrácia lebontása	0,54***	1,554***	0,872*
A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek	0,921	1,140*	0,968
A tömeges bevándorlás, migráció	1,350***	0,831**	0,886*
Az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra	1,346***	0,755**	0,840*
Az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése	1,445***	0,745**	0,671***
A terrorizmus	1,063	1,145	0,947
Az állami szintű korrupció	0,493***	1,688***	0,893*
Az egészségügy és az oktatás állapota	1,1	1,072	0,926
Külföldről anyagilag támogatott civil szervezetek	1,252*	1,114	0,752**
Nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF,V világbank) az EU-s, brüsszeli bürokraták	1,099	1,056	0,926
A liberálisok	1,489***	0,859	0,743**
Soros György vagy a Soros Alapítvány által támogatott szervezetek, emberek	1,688***	0,719***	0,735***
A bevándorlók, migránsok	1,444***	0,780***	0,863*
Gyurcsány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok	1,853***	0,388***	0,890
A politikai és gazdasági elit	0,798***	1,337***	0,916

	Fidesz-KDNP Nagelkerke =0,412	Baloldali-liberálisok Nagelkerke = 0,190	Párt nélküliek Nagelkerke = 0,192
A demokrácia megítélése			
bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer	0,822*	1,105	1,165*
A hozzá, hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik	0,802***	0,968	1,385***
Intézményi bizalom	1,437***	0,883***	0,899***
Kontrollváltozók: Szociodemográfiai háttér			
Településtípus			
Megyeszékhely	1,350**	0,636***	1,138
Város	1,766***	0,637***	0,894
Község	1,903***	0,596***	0,843*
A kérdőzet iskolai végzettsége (ref: legfeljebb 8 általános)			
Iskolai végzettség: szakmunkásképző	0,960	1,024	0,936
Iskolai végzettség érettségi	0,848*	1,067	1,041
Iskolai végzettség: diploma	0,794**	0,883	1,418***
Dolgozik-e (nem-/igen)	0,986	1,007	0,999
A kérdőzet neme (1=férfi, 2=nő)	1,048	1,112*	1,031
A kérdőzet kora	1,002	1,013***	0,997*
ÉV (ref: 2017)			
2018	0,74***	0,799**	1,612***

Saját számítás

Az első és nagyon fontos tapasztalatunk az, hogy a három politikai csoportosulás közül a Fidesz-tábort sokkal erősebben meghatározzák az általunk vizsgált tulajdonságok, mint a baloldali/liberális ellenzék, akik a politikától távolságot tartókhöz hasonlóan laza csoportot alkotnak csupán (lásd a 3. táblázat és az M1-M3 táblázatok Nagelkerke R 2 értékeit). Másként, nem vehető el az a feltételezés, hogy az MPG működésének eredményeképpen, valóban kialakult egy Fidesz-világ, amelyben a Fidesz-szimpatizánsok élvezik az egyformaságból táplálkozó akolmeleget, ami tovább erősíti csoporttudatukat, és fokozza lojalitásukat és mozgósíthatóságukat – vagyis azokat a jellemvonásokat, amelyek egy szavazás során perdöntő fontosságúak.

A második fontos következtetés az, hogy a 3. táblázat első oszlopában jól látható, hogy a Fidesz–KDNP szavazóinak félelmei és ellenségképe visszatükrözi a MPG üzeneteit, illetve annak hiányát:

- nem kell félteni a demokráciát és nincs korrupció és a „Mi elitünk” nem tehető felelőssé a veszélyekért,
- ezzel szemben a migráció, az idegen hatalmak és „Brüsszel” nagy veszélyt jelentenek, és
- a liberálisokkal és Gyurcsánnyal kiegészülve, ők a veszélyek forrásai is.

A baloldali-liberális oldal sok tekintetben a Fidesz-világgal szögesen ellentétesen féli a világot és érzékeli az ellenséget (demokrácia lebontása és korrupció az „Ő” elitjük miatt), ami megfelel a polarizációval kapcsolatos feltételezésünknek, ám sok ponton az együtt-hatók ereje kisebb a Fidesz-pártiakéhoz képest. Ez azzal függhet össze, hogy őket nem mozgósította egy ellen-MPG. A párt nélküliek (köztük a Jobbikosok) lényegében a baloldali-liberálisokhoz hasonlóan, de – nem meglepő módon – hozzájuk képest is gondolkodásuk által kevésbé erősen meghatározva vélekednek az őket körülvevő világról.

A kontrollváltozókat megfigyelve (ld. M1-M3. táblázatok) azt tapasztaljuk, hogy a Fidesz–KDNP szavazói esetében a politikai érdeklődés, az intézményi bizalom és a településtípus gyakorol hatást a táborba kerülésre. Azok, akik érdeklődnek a politika iránt, bíznak az intézményekben és kisebb városokban vagy községekben élnek, nagyobb eséllyel kerülnek a Fidesz táborba.

A baloldali liberális csoportba való tartozást szintén esélyesebbé teszi a politikai érdeklődés. Ugyanakkor ennek a csoportnak a tagjai esetében az intézményi bizalom és a településtípus hatása is fordítva érvényesül: a fővárosiak nagyobb eséllyel tartoznak ebbe a csoportba, mint bármely más településtípus lakosai.

A párt nélkülieket jellemzően nem érdekli a politika, és szkeptikusak a demokráciával kapcsolatban (nagyobb eséllyel válaszolják azt, hogy egyik rendszer olyan, min a másik), és nem bíznak az intézményekben. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a magasabb végzettség növeli a párt nélküliek csoportjába való tartozás esélyét. Összességében tehát általánosabb politikai attitűdök és némi szociodemográfiai profil is kirajzolja az egyes csoportok kontúrjait, de ennél fontosabbnak tűnnek a diszkurzív elemek.

A 4. táblázatban a vizsgált négy esetben külön-külön mutatjuk be a három szavazói csoport létrejöttét szignifikánsan valószínűsítő tényezők hatását.

A 4. táblázat első blokkjában látható, hogy a Fidesz–KDNP szavazóinak félelmei és ellenségképe több ponton is (bár némileg változó erővel) visszatükrözi a MPG üzeneteit, illetve annak hiányát, vagyis

- (ahogy azt az aggregált modellben (3. táblázat) már láttuk, nem kell félteni a demokráciát és nincs korrupció, hiszen erről nem hallani a médiában és nincs ilyen témájú nemzeti konzultáció. Egy év kivételével csupán halványan merül fel a nemzeti szuverenitás elvesztésének félelme, pedig erről igencsak sok üzenetet kellett kapniuk (talán a kérdés nem volt eléggé érthető a kérdezettek számára?). A társadalmi egyenlőtlenségek elvetésében ugyanakkor csak az időszak elején voltak biztosak a fideszpártiak, azóta ebben némi bizonytalanság vetette fel a fejét.

4. táblázat. Kiből lesz a ...? – a félelmek és bűnbakok hatása (szímmel kiemelve az MPG kompatibilis állításokat)*

	Fidesz szavazók			Baloldali-liberális ellenzék			Pártszimpátia nélküliek					
	2017	2018	2020	2021	2017	2018	2020	2021	2017	2018	2020	2021
Félelmek												
A demokrácia lebontása	-	-		-	+	+		+				
A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek	-				+	+		+				
A tömeges bevándorlás, migráció				+				-	+			-
Az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra	+	+	+	+			-					
Az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése	+	+	+	+			-				-	-
A terrorizmus												
Az állami szintű korrupció	-		-	-	+	+	+	+				
Az egészségügy és az oktatás állapota		+								+		
Külföldről anyagilag támogatott civil szervezetek			+					+				-
Felelősök												
Nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF, Világbank)												
Az EU-s, brüsszeli bürokraták	+	+		+				-		-		-
A liberálisok	+		+	+								
Soros György vagy az általa támogatott szervezetek, emberek -		+	+	+				-		-		-
A bevándorlók, migránsok		+		+				-		-		
Gyursány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok	+	+	+	+				-		-		-
A politikai és gazdasági elit		-		-	+	+		+				

*A p= 0.05 vagy alacsonyabb szinten szignifikáns esélyhányadosok + jellel, ha növelik, – jellel, ha csökkentik a függő változó értékét.

- Értelemszerűen a „Mi” kormányunk (és a „Mi” elitünk, de ez kevésbé egyértelműen, hiszen ebbe belekeveredhetett az „Ő” elitjük is) nem lehet hibás semmiben, ami félelemre adhatna okot, ez csak a belső ellenség műve lehet. A külső ellenségek (és kisebb erővel, a migránsok) a vizsgált időszakban általában nem szignifikánsan, de növelik a bajokat, de 2021-re ez a bűnbaki szerep már szépen kifejlődik. Ekkor is Brüsszel és Soros főbűnös páros, a migránsok csak gyengén járulnak hozzá bajainkhoz.
- A Fidesz-táboron belül a veszély és ellenségképzés paneljei nem felváltják, hanem kiegészítik egymást. 2017-től 2021 felé haladva egyre kiterjedtebb a Fidesz-tábor gondolkodásában szerepet játszó tényezők száma.

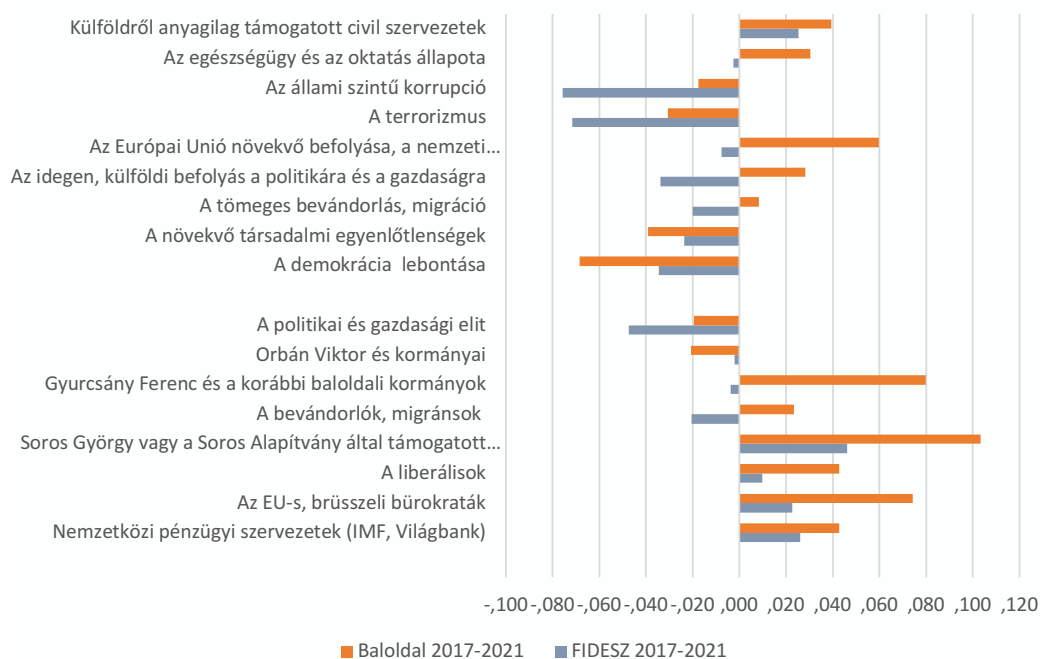
Mint korábban láttuk, az ellenzéki tábor esetében a belső ellenség (azaz saját maguk bűnbakként tételezésének) elutasítása a döntő tényező. Emellett a demokrácia lebontásától való félelem játszik pozitív szerepet az ellenzéki táborhoz való tartozásban. Kezdetben a nemzetközi politikai szereplők felelősnek tartása a baloldali-liberális ellenzéki táborba tartozás esélyét is növelte, de ez a hatás 2021-re elmúlik, míg az ellenzék felelőssé tétele egyértelműen a táborba tartozás esélyeit csökkenti (4. táblázat második blokk). Míg a hazai elitet 2017-2018-ban inkább felelősnek kezelik, addig az utolsó két évben nem tapasztalunk szignifikáns hatást.

A pártnélküliek esetében (4. táblázat harmadik blokk) a diszkurzív elemek esetlegesen hatnak: az időszak végére az MPG működésének hatása abban testesül meg, hogy a politikától való távolmaradás esélyét csökkenti, ha valaki tart a migránsoktól és a terroristáktól, illetve a nemzeti szuverenitás elvesztésétől. Másként, ha valaki ezen dimenziókban retteg, akkor a mozgósító erő, vagyis az MPG működik, és mivel az ellenzéki táborba tartozás esélyét a „rettegés” csökkenti, ez újfent a Fidesz tábor megerősítésének irányába történő hatásokat igazolja. Az időszak elején a migránsok és a külső ellenség bűnbaki pozíciója mozgósította az embereket a politika felé, az időszak végére a külső ellenség és a kormány hatott ugyanígy, ebben az esetben feltehetően ellentétes irányban. (Első a Fidesz-tábor felé, a második az ellenzéki tábor felé).

Utolsó kérdésünk: Növekszik-e a Fidesz tábor gondolkodásának homogenitása? Ezt alapvetően a Fidesz-tábor és a baloldali-liberális blokk közötti variancia változásaival vizsgálhatjuk. Amennyiben a variancia értéke csökken a tábor vélemény szerkezete homogénebbé válik. Feltételezve az MPG kampányidőszakban történő felerősödését, a két választás előtti évet hasonlítottuk össze. (4. ábra) Amennyiben a 2021-es és 2017-es érték különbsége negatív, a variancia csökkent, vagyis az adott tábor vélemény szerkezete homogénabbá vált, ennek ellentéte ha a változó értéke pozitív, ekkor a variancia értéke nőtt, a homogenitás mértéke csökkent.

A homogenitás növekedését elsősorban a veszélyek esetében tapasztaljuk. A Fidesz-tábor vélemény szerkezete egy kivétellel mindenben egységesebbé válik a veszélyek észlelését illetően. Ebben négy területen, ami „nekik” fontos, a baloldal-liberális tábor is hasonlóan viselkedik. Van azonban három, MPG kompatibilis téma (a terrorizmus/ bevándorlás, az Európai Unió, illetve az „idegen befolyás” növekedése) ami csak a fideszesek világgképében válik egyre homogénabbá. Úgy tűnik tehát, hogy az MPG polarizációja és homogenizációja mindkét választói csoport, de azért elsősorban a Fidesz–KDNP választói csoportjának bezáródását növekvő mértékben segíti elő.

4. ábra. A variancia változása a Fidesz– KDNP és a baloldali-liberális szavazók csoportjaiban 2017 és 2021

A variancia a nemzetközi felelősök esetében a Fidesz-táborban – két kivétellel: a bevándorlók és az elit – elég stabilnak látszik, míg a baloldali-liberális blokkban az MPG által felelősként kijelölt szereplők megítélése – az „Ő” elitjük és a kormány megítélése kivételével – heterogénabbá válik. Ez azt jelzi, hogy a baloldali-liberális ellenzék egyre jobban csak egy dologban ért egyet: a hatalom elutasításában, ugyanakkor a Fidesz-világban a bűnbakok választéka lehetőséget ad az ellenség diverzifikált megválasztására.

Következtetések

Ebben a tanulmányban azt tűztük ki célul, hogy megvizsgáljuk a morális pánikgombnak elnevezett, hatalomtechnikai gépezet működésének választói csoportokra gyakorolt hatását. A morális pánikgomb a morális pániknak a hatalom által vezérelt folyamatosan fenntartott változata, amelynek a választásokra gyakorolt hatásának három hatását azonosíthatjuk:

1. A kormányzó pártot támogató választói csoport egyben tartása, bármikori mozgósíthatóságának biztosítása. Ez egyben a gondolkodás (vagy annak hiánya) homogenizálását (gleichschaltolását) is jelenti: hogy ennek a választói csoportnak a legfontosabb jel-

- lemzője a pártidentitás, a vezetőkhöz való hűség legyen, és bármilyen ideológiai fordulat esetén hűen (ösztönösen) kövessék a párt új irányvonalát. Így a klasszikus választás-szociológiai tényezők szerepe (szociodemográfiai háttér, munkaerőpiaci helyzet, érdekek, stb. szerepe másodlagossá válik.
2. A politikai tér megosztása. A lojális választói csoport egyben tartásának egyik feltétele a választói csoportok közötti átjárhatóság lehetőségének csökkentése. Azaz olyan „kognitív” határokat kel felhúzni, amelyek átlépése nagy erőfeszítéssel jár. Legegyszerűbben úgy tudnánk ezt megfogalmazni, hogy a cél az, hogy a kormánypárti és ellenzéki szavazók egymástól teljes mértékben eltérően lássák a világot, és ne ellenfélként, hanem ellenségként tekintsenek egymásra, ne tudjanak és ne is akarjanak beszélni egymással. A választás számára kikanyarított választói csoport egy olyan kommunikációs buborékban létezzon, amelyen belül mindent igaznak, amin kívül mindent hamisnak, torznak, visszataszítónak lát.
 3. Azokat, akik kevésbé elkötelezettek a politika iránt, vagy távol tartsa a politikától, vagy pedig növelje annak az esélyét, hogy a kormánypárti szavazókhoz hasonló világlátást tesznek magukévá, ezzel növelve a kormánypárti választói tartalékokat.

A tanulmányban azt vizsgáltuk, ahogyan az MPG-k létrehozták ezt a hármas szerkezetet: homogenizálták a Fidesz szavazótáborát, erősítették a fideszes és ellenzéki szavazók közötti polarizációt, valamint távolították a nem szavazókat a választói csoportoktól.

A kutatást négy, 2017 és 2021 közötti, a felnőtt népeségre reprezentatív adatbázis segítségével végeztük. Mind a négy adatbázisban felsoroltuk a vizsgált időszakban a politikai diskurzusban hangsúlyosan emlegetett veszélyeket és a hozzájuk társított felelősöket. Ezek között ott voltak az MPG számára kedves állítások, mint a nemzeti szuverenitás elvesztésének vagy a bevándorlás és terrorizmus veszélye, illetve az MPG által nagy hozzáértéssel (és sok pénzért) felépített bűnbakok, mint az ellenzék (Gyurcsány Ferenc), a liberálisok, a nemzetközi szereplők (pl. Soros, az IMF az EU-s („brüsszeli”)) bürokraták. De természetesen szerepeltek az állítások között az MPG tabui is, mint a demokrácia lebontásától vagy a korrupciótól való félelem.

Az eredmények egyrészt igazolják azt a várákozásunkat, hogy a fenti diszkurzív elemeknek jelentős szerepük van az adott választói csoportba kerülésben. Ez elsősorban a Fidesz–KDNP szavazóira igaz, hiszen az ő esetükben a kormányzati kommunikációban alkalmazott elemek (a nemzeti szuverenitás elvesztésétől való félelem, a bevándorlás és terrorizmus jelentette veszélye és az ezekhez társított bűnbakok) jelentős összefüggésben vannak a szavazótáborba való tartozásra. Sőt, a demokrácia és korrupció iránti érzékenység egyértelműen csökkenti a fideszes táborba tartozás esélyét. A tábor egyben tartásához az érzelmi téteket is emelni kell, így a „veszélyek” helyett egyre hangsúlyosabbá válnak az ellenségképek. Az utolsó, választás előtti évben lényegében csak az ellenségképek iránti fogékonyság növeli a Fidesz-táborba tartozás esélyét.

A baloldali-liberális szavazók elsősorban a demokráciát féltik és az Orbán-kormány felelősségét látják, míg a párt nélküliek esetében az ellenségképzés kereteitől való általános távolmaradás jellemző. Ebbe a csoportba egyébként is egyre nagyobb eséllyel kerülnek be azok, akik nem érdeklődnek a politika iránt és kevésbé bíznak az intézményekben. A politikai érdeklődés mind az ellenzéki, mind a fideszes csoportban fontos prediktor,

míg az magasabb intézményi bizalom a fideszes csoportba kerülésre jelent pozitív esélyeket.

Bár a diszkurzív elemek hatása erős, az a várakozásunk nem igazolódott, hogy a szociodemográfiai változók hatása eltűnne a modellekből. Sőt, ezek közül a legerősebb prediktorként működő településtípus hatása a fideszes csoportban a legerősebb, amit a 2022. évi választások vissza is igazoltak (lásd a falusiak és a kiszolgáltatott szegények aktivitását és szavazatainak összetételét). Ugyanakkor az iskolai végzettség vagy a szubjektív élet-színvonallal mért gazdasági háttér mintha nem nyújtanának igazán védelmet az összeesküvés-elméletekre hajazó ellenségképzés értelmezési kereteitől.

Ehhez hasonlóan, nem teljesen egyértelmű, hogy a különbségek az egyes táborok között növekednének. A modellek magyarázó ereje valamelyest nőtt, de az esélyhányadosok nem minden esetben tükrözik vissza a növekvő polarizációt. Az azonban kétségtelen, hogy a polarizáció létezik, már 2017-ben is jelentős volt és ezt azóta is sikerült fenntartani.

A terjedelmi korlátok nem tették lehetővé, hogy részletesen elemezzük az egyes veszélyke és ellenségképek közötti összefüggéseket. Ugyan ezt röviden megtettük korábbi jelentéseinkben (Szabó – Gerő 2019, 2022), a részletes elemzés még hátravan. Ehhez hasonlóan az is további tisztázásra vár, hogy az MPG milyen mértékben tartja távol a párt nélkülieket a szavazófülkéktől és a politikai részvétel más módjaitól. A mostani elemzésből az is következhet, hogy az MPG arra is alkalmas, hogy – elsősorban kormánypárti – tartalékot képezzen a párt nélküliek között, és arra is, hogy a folyamatos kampányok és ellenségképzés keltette zaj, és általános elitellenesség távolartsa minden politikai tábortól a választópolgárok egy csoportját. Azt, hogy a választástól egyértelműen távolmaradók, és a pártot választani nem tudók, illetve a pártválasztásukat titkolók között melyik mechanizmus működhet, szintén további kutatással kell tisztázni.

A jelen kutatás más, további vizsgálatok irányait is kijelölheti. Az MPG működés módja többféleképpen járulhat hozzá a Fidesz-tábor identitásának erősítéséhez és szociodemográfiai homogenitásának kialakításához:

- Elképzelhető, hogy – ahogy Janky (2020) javasolja – a survey-eket a válaszadók politikai identitásuk kifejezésére is használják, azaz függetlenül a személyes véleményüktől a pártállásuknak megfelelő válaszokat jelölik be, így a tábor ugyan heterogén marad szociodemográfiai szempontból, de a nyilvános véleményekben ez nem tükröződik.
- A Fidesz-szavazók csoportja egyre homogénebbé válik szociodemográfiai szempontból, azaz az MPG nem feltétlenül kioltja más tényezők hatását, hanem szelekciós mechanizmusként működik.

Felhasznált irodalom

- Barlai, Melani – Sik Endre (2017). A Hungarian Trademark (a “Hungarikum”): The Moral Panic Button 12. *The Migrant Crisis: European Perspectives and National Discourses*, 13, 147.
- Benczes Réka – Ságvári Bence (2022). Migrants are not welcome: Metaphorical framing of fled people in Hungarian online media, 2015–2018. *Journal of Language and Politics*, 21(3), 413–434. <https://doi.org/10.1075/jlp.20042.ben>
- Bernát, Gábor – Messing Vera (2015). Bedarálva A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, 16(4), 7–17. https://mediakutato.hu/cikk/2015_04_tel/01_menekultek_moralis_panic.pdf
- Boda Zsolt – Szabó Gabriella – Bartha Attila – Medve-Bálint, Gábor – Vidra, Z. (2015). Politically Driven: Mapping Political and Media Discourses of Penal Populism—The Hungarian Case. *East European Politics and Societies: And Cultures*, 29(4), 871–891. <https://doi.org/10.1177/0888325414557026>
- Bognár Éva – Sik Endre – Surányi Ráchel (2018). *The case of Hungary—de Wilde goes wild*. CEASEVAL Report. Available at: Http://Ceaseval.Eu/Publications/08_BognarSik_Suranyi_The_case_of_Hungary.Pdf.
- Bognár Éva – Sik Endre – Surányi Ráchel (2022). The Operation of the Moral Panic Button in: *Populism and Migration*, eds.: Éva Gedő and Éva Szénási, L’Harmattan, Paris, pp. 105-125. <https://doi.org/10.56037/978-2-343-25630-6>
- Cohen, Stanley (2011). *Folk devils and moral panics*. Routledge.
- Gerő Márton, Plucienniczak, P. P., Kluknavska, A., Navrátil, J., — Kanellopoulos, K. (2017). Understanding Enemy Images in Central and Eastern European Politics. Towards an Interdisciplinary Approach. *Mobilization through Enemy Images in Central and Eastern Europe*, 14.
- Gerő Márton – Mikola Bálint (2020). *A korrupcióérzékelés két arca: A hétköznapi és az állami szintű korrupció észlelésének legfontosabb meghatározói*. Transparency International Magyarország, Társadalomtudományi Kutatóközpont. <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2020/05/Ger%C5%91-Mikola-2020-A-korrupci%C3%B3%C3%A9rz%C3%A9kel%C3%A9s-k%C3%A9t-arca.pdf>
- Gerő Márton – Szabó Andrea (2017). A társadalom politikai integrációja. A politikai értékcsoportok. Kovách I.(szerk.) *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest, MTA TK–Bekvedere (2017): 117-154.
- Gerő Márton – Sik Endre (2020). The Moral Panic Button: Construction and consequences. In E. Gozdzia, I. Main – B. Suter (Eds.), *The Moral Panic Button 1: Construction and consequences: Vol. Europe and the Refugee Response A Crisis of Values?* (pp. 39–58). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429279317-4>
- Goode, Erich – Ben-Yehuda, Nachman. (1994). Moral panics: Culture, politics, and social construction. *Annual Review of Sociology*, 149–171. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.20.080194.001053>

- Janky Béla (2020). Elit diskurzus, politikai identitás és polarizáció Magyarországon. In T. Kolosi – I. Szelényi – I. G. Tóth (Eds.), *Társadalmi Riport, 2020* (pp. 462–477). Tárki Zrt. https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/462_477_Janky_web.pdf
- Kalmar Iván (2020). Islamophobia and anti-semitism: The case of Hungary and the ‘Soros plot’. *Patterns of Prejudice*, 54(1–2), 182. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1705014>
- Kmetty Zoltán (2018). Incumbent party support and perceptions of corruption – an experimental study. *Szociológiai Szemle*, 28(4), 152–165. https://szociologia.hu/dynamic/szociologia_2018_04_152_165_oldal.pdf
- Kovács Imre - Gerő Márton - Hajdu Gábor - Kristóf Luca - Szabó Andrea (2017). Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban 2017 adatbázis. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Kovács Imre - Gerő Márton - Hajdu Gábor - Huszár, Ákos - Szabó Andrea (2018). MTA Mobilitási Kutatóközpont, KEP 1. adatbázis. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Kovács Imre - Gerő Márton - Hajdu Gábor - Huszár, Ákos - Szabó Andrea (2021). MTA Mobilitási Kutatóközpont, KEP 3. adatbázis. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Lázár Domonkos – Sik Endre (2019) A morális pánikgomb 2.0, *Mozgó Világ* 11:15-32 oldal https://www.academia.edu/40971554/A_mor%C3%A1lis_p%C3%A1nik_gomb_2.0
- Messing Vera – Ságvári Bence (2016). “The way we relate to ‘others’ shows how we actually are” Causes of xenophobic attitudes in Hungary. *Socio.hu*, 17–37. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=543434>
- Messing Vera – Ságvári, Bence (2018). Looking behind the culture of fear. *Cross-National Analysis of Attitudes towards Migration, Bonn, FES-Friedrich Ebert Stiftung* < <https://bit.ly/34iSvcs>. <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/article/3014/messing-sagvari-fes-study-march-2018.pdf>
- Polyák Gábor (2019). Media in Hungary: Three pillars of an illiberal democracy. In *Public Service Broadcasting and Media Systems in Troubled European Democracies* (pp. 279–303). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02710-0_13
- Sik Endre (2016) Egy hungarikum: a morális pánik-gomb. *Mozgó Világ*, 10:67-80. https://www.academia.edu/29226543/Egy_hungaricum_a_mor%C3%A1lis_p%C3%A1nik_gomb
- Sik Endre – Simonovits Bori (2019) The first results of the content analysis of the media in the course of migration crisis in Hungary, Tárki, Budapest, Ceaseval Working Paper. <http://www.tarki.hu/index.php/eng/ceaseval-working-paper-first-results-content-analysis-media-course-migration-crisis-hungary-endre>
- Sik Endre – Anikó Félix – Márton Gerő – Péter Kerényi – Anna Molnár (2022) Soros, the virus. Bridges, Manuscript
- Susánszky Pál – Szabó Andrea – Oross Dániel– (2021). A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Socio.hu*, 11(2), 30–57. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.2.30>
- Szabó Andrea – Gerő Márton (2022). *A magyar társadalom törésvonalai és politikai integrációjának dimenziói a COVID-19 árnyékában. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai preferenciája és részvétele 2021 őszén*. Társadalomtudományi Kutatóközpont, ELKH.
- Szabó Andrea (2015) A választók. In Körösnéyi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: Osiris – MTA TK, 279–306.
- Szabó Andrea – Oross Dániel – Papházi Viktor – Pokornyi Zsanett – Sebestyén Annamária (2021). *A Magyar Társadalom politikai értékei, identitásmentésai, 2020 – A magyar társadalom politikai percepciója, értékrendszere, politikai gondolkodásmódja és részvétele 2020 decemberében*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Mellékletek

A teljes modellek

*M1. táblázat. Kiből lesz a fideszes?**

	2017	2018	2020	2021
Veszélyek				
A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek	0,562**	0,881	1,125	1,005
A demokrácia lebontása	0,480**	0,5**	1,257	0,476**
A tömeges bevándorlás, migráció	1,003	1,138	1,418	1,595**
Az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra	1,031	1,434*	1,491*	1,322
Az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése	0,829	1,47*	3,169	1,357*
A terrorizmus	1,157	1,027	0,596	1,092
Az állami szintű korrupció	0,424**	0,441**	0,524	0,506**
Az egészségügy és az oktatás állapota	0,75	1,316	1,299	1,057
Külföldről anyagilag támogatott civil szervezetek	1,043	1,167	1,747*	1,151
Felelősök				
Nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF, Világbank)	1,381	1,236	1,01	0,936
Az EU-s, brüsszeli bürokraták	1,499**	1,7**	1,172	1,405**
A liberálisok	1,785**	1,281	1,861	1,472**
Soros György vagy a Soros Alapítvány által támogatott szervezetek, emberek	1,192	1,65**	1,537*	1,884**
A bevándorlók, migránsok	1,248	1,491**	1,3	1,445**
Gyurcsány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok	2,275***	1,494**	1,815**	1,881**
A politikai és gazdasági elit	1,088	0,741*	0,887	0,71
Kontrollváltozók: politikai attitűdök				
Politikai érdeklődés	1,308**	1,413**	1,124	1,160**
A demokrácia megítélése (Ref: A Demokrácia minden más politikai rendszernél jobb)				
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer	1,281	0,503**	1,092	0,912
az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik.	0,751	0,619**	0,772	0,964

A cellákban az esélyhányadosok és a hozzájuk tartozó szignifikancia értéke található: ** p<0.001 *p<0.05

	2017	2018	2020	2021
Veszélyek				
az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik.	0,751	0,619**	0,772	0,964
Intézményi bizalom (pont)	1,397	1,226**	2,2**	1,477**
Kontrollváltozók: Szociodemográfiai háttér				
Településtípus (ref.: Budapest)				
megyeszékhely	1,188	0,93	1,438	1,386*
város	1,792**	2,006**	1,807*	1,533**
község	1,742**	1,964**	1,669*	1,926**
A kérdezett iskolai végzettsége (ref.: általános iskola)				
szakmunkásképző	0,997	0,859	0,756	1,025
Érettségi	0,747	0,92	0,802	0,853
diploma	0,626*	0,717	0,852	877
dolgozike	0,987	0,949	0,974	1,08
nem	1,303*	1,044	0,742	1,079
Kor	1,001	0,998	0,996	1,005*
Constant	0,037	0,044	0,004	0,018
NagelkeR2	0,372	0,373	0,609	0,423

M2. táblázat. Kiből lesz a baloldali-liberális?*

	2017	2018	2020	2021
Veszélyek				
A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek	1,638*	1,185	0,86	1,143
A demokrácia lebontása	2,401**	1,508**	1,006	1,601**
A tömeges bevándorlás, migráció	0,95	0,993	0,85	0,779*
Az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra	1,108	0,745	0,497**	0,828
az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése	0,871	0,612*	0,522*	0,906
A terrorizmus	1,258	1,232	1,608	1,085
Az állami szintű korrupció	2,27**	1,649**	1,386*	1,678
Az egészségügy és az oktatás állapota	1,257	1,136	1,053	1,037
Külföldről anyagilag támogatott civil szervezetek	1,582	0,783	0,786	1,374*
Felelősök				
Nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF, Világbank)	1,093	0,783	1,069	1,033
Az EU-s, brüsszeli bürokraták	1,073	1,107	1,391	0,723**
A liberálisok	0,708	0,861	0,746	0,827
Soros György vagy a Soros Alapítvány által támogatott szervezetek, emberek -	0,814	0,938	0,491**	0,657**
A bevándorlók, migránsok	1,193	1,055*	0,756	0,761*

84 A választói magatartás trendjei és változásai 2018–2022

	2017	2018	2020	2021
Veszélyek				
Gyurcsány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok	0,282**	0,644**	0,307**	0,449**
Kontrollváltozók: politikai atitűdök				
A politikai és gazdasági elit	1,346*	0,535**	1,29	1,349**
Politikai érdeklődés (1-5)	1,191**	1,344**	1,698**	1,482**
A demokrácia megítélése (Ref: A Demokrácia minden más politikai rendszernél jobb)				
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer	1,109	1,833**	0,598	0,902
az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik..	0,939	0,976	1,069	0,986
Intézményi bizalom (pont)	0,913**	0,953	0,785**	0,83**
Kontrollváltozók: szociodemográfiai háttér				
város	0,329**	0,575**	0,713**	0,826
község	0,502**	0,421**	0,462**	0,788*
A kéreztett iskolai végzettsége (ref.: általános iskola)				
szakmunkásképző	1,392	0,77	1,138	1,039
érettségi	1,123	0,8	1,437	1,132
diploma	1,349	0,64*	1	0,887
dolgozik-e	0,981	1,022	1,1013	0,855
nem	0,973	1,31*	1,034	1,132
Kor	1,028**	1,012**	1,1018**	1,005
Constant	0,04	0,049	0,116	0,146
Nagelke R2	0,24	0,15	0,308	0,188

M3. táblázat. Kiből lesz a pártmélküli?

	2017	2018	2020	2021
Veszélyek				
A növekvő társadalmi egyenlőtlenségek	0,953	1,024	1,045	0,86
A demokrácia lebontása	1,241	0,997	0,759	0,913
A tömeges bevándorlás, migráció	1,576*	0,957	0,724	0,778*
Az idegen, külföldi befolyás a politikára és a gazdaságra	0,83	0,884	0,938	0,837
Az Európai Unió növekvő befolyása, a nemzeti szuverenitás elvesztése	1,303	0,846	0,385**	0,562**
A terrorizmus	1,185	0,912	1,476	0,925
Az állami szintű korrupció	1,044	1,117	0,816	0,867
Az egészségügy és az oktatás állapota	1,429*	0,85	0,819	0,929
Külföldről anyagilag támogatott civil szervezetek	0,921	0,957	0,842	0,62**

	2017	2018	2020	2021
Veszélyek				
Felelősök				
Nemzetközi pénzügyi szervezetek (IMF, Világbank)	0,832	0,876	1	0,988
Az EU-s, brüsszeli bürokraták	0,636*	0,742**	0,709*	0,864
A liberálisok	0,661	0,805	0,785	0,759
Soros György vagy a Soros Alapítvány által támogatott szervezetek, emberek	0,881	0,687**	0,951	0,656
a bevándorlók, migránsok	0,591**	0,929	1,027	0,891
Gyurcsány Ferenc és a korábbi baloldali kormányok	1,024	0,99	0,976	0,776*
Kontrollváltozók: politikai attitűdök				
A politikai és gazdasági elit	0,854	0,992	0,883	0,88
Politikai érdeklődés	0,721**	0,608**	0,492**	0,613**
A demokrácia megítélése (Ref: A Demokrácia minden más politikai rendszernél jobb)				
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer	0,76	1,104	1,292	1,359**
az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik.	1,212	1,534**	1,517**	1,336**
Intézményi bizalom (pont)	0,866**	0,915**	0,847	0,909**
Kontrollváltozók: szociodemográfiai háttér				
Településtípus (ref.: Budapest)				
megyeszékhely	1,646**	1,361	1,002	0,968
város	1,624**	0,836	0,972	0,72
község	1,122	1,002	1,173	0,607
A kért iskolai végzettsége (ref.: általános iskola)				
szakmunkásképző	0,727	1,129	1,063	0,908
Érettségi	0,942	1,142	1,139	0,99
diploma	1,218	1,915**	1,255	1,308*
dolgozik-e	0,024	1,039	0,983	1,023
nem	1,296*	0,87	1,078	1,006
Kor	0,991	1	0,998	0,997
Constant	1,264	4,926	9,13	5,394
Nagelke R2	0,164	0,194	0,285	0,196

